

KEREKES DÓRA

Híd Kelet és Nyugat között

*A francia és a császári követségek szerepe
a keleti kultúra európai megismerésében*

A Nyugat és a Kelet közötti találkozásokat gyakran kísérték háborúk vagy kisebb fegyveres konfliktusok, és néha talán hajlamosak is vagyunk arra, hogy ezeket tekintsük a két fél közötti kapcsolatok alapvető mutatóinak, mérőinek. Az utóbbi évtizedekben – szerencsére – a történettudomány a politika- és hadtörténet mellett egyre nagyobb figyelmet szentel a diplomácia-, valamint a kultúrtörténetnek.¹ Sok vita folyt (és folyik) arról, hogy vajon a Kelet és a Nyugat között milyen kapcsolat volt a középkor végén, illetve a kora újkorban, és még ma is vannak olyanok, akik ezt a kérdéskört a „mi” és az „ők” szemszögből szemlélik. A korszak messze nem volt olyan kizárólagos, amilyen a nemzetállamok kora. Az iszlám világ és a keresztény közösség közötti határvonal nem volt éles, inkább egyfajta átmeneti zóna létezett, a megkülönböztetés, illetve az összehasonlítás közegeként.² Sem a Mediterráneumot, sem pedig Kelet-Közép-Európát, ahol az öreg kontinens másik nagy találkozási pontja található az iszlámmal, nem lehet egységes területként kezelni. Számos állam, sokféle politikai berendezkedés jellemzi őket, ahol nincsen éles, a részeket erősen elválasztó kulturális határvonal sem.³

A Mediterráneum, illetve Európa dél-keleti és keleti vidéke részévé vált annak a kontaktzónának,⁴ amely a Keletet és a Nyugatot, a kereszténységet és a muszlimokat összekötötte. A térség kozmopolita és multikulturális, ahol a 15–16. században még nehéz az eligazodás, sok a félreértés, és számos problémára lelnek a felek. Ez a szakasz azonban egyúttal a megismerés fázisa is, amely folyamat eredményeképpen a 17. század végére az Oszmán Birodalom az európai államok rendszerének részévé válik. E térségek köztes térré válnak, ahol az emberek, de akár a tárgyak (például könyvek, használati eszközök stb.) és a szokások is átlépik a politikai-vallási határokat. Ekkorra a más társadalmak megismerésére irányuló érdeklődés már nem a kevesek kiváltsága, nem az elit fő tevékenysége, hanem több társadalmi rétegből származók közvetítik, továbbá sokféle alakban éri el az öreg kontinenst.⁵

¹ Ebben kiemelkedő szerepe volt Edward Said 1978-ban megjelent úttörő munkájának, amely ráirányította a figyelmet a hiányosságokra. Said, Edward: *Orientalism*. New York, 1978.

² Horden, Peregrine – Purcell, Nicholas: *The Corrupting Sea. A Study of Mediterranean History*. Malden (MA), 2000. 460.; Matar, Nabil I.: *Islam in Britain, 1558–1685*. New York, 1998. 13–14.

³ Horden–Purcell: *The Corrupting Sea*, 25.

⁴ Mary Louise Pratt által bevezetett fogalom a kultúrák közötti találkozások színterének megjelölésére. Pratt, Mary Louise: *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. New York, 1992. 4.

⁵ Erről lásd: Brotton, Jerry: *The Renaissance Bazaar. From the Silk Road to Michelangelo*. New York, 2002.; Jardine, Lisa – Brotton, Jerry: *Global Interests: Renaissance Art between East and*

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a téma tárgyalásakor nem elsősorban a keleti kultúra európai megjelenését, hanem a két világ közötti interakciókat vizsgálom, mivel ez a folyamat a teljes korszakon keresztül kétoldalú volt. Bár elsősorban az európaiak mentek Keletre, és jóval kevesebb oszmán alattvaló érkezett Nyugatra,⁶ mégis Konstantinápolyban létezett egy olyan kör, amelynek működése már-már az európai *Respublica Litterariát* mintázta.⁷ Tagjai tudósok, orvosok, művészek, akik egymással, illetve az oszmán fővárosban rövidebb-hosszabb ideig élő európaiakkal folyamatosan kapcsolatban álltak. E téren kiemelkedő az európai hatalmak konstantinápolyi állandó követségeinek szerepe. A velencei követség ilyen irányú tevékenységét Natalie E. Rothman vizsgálta és vizsgálja.⁸ Jelen tanulmányban a francia és a császári konstantinápolyi követek, követségek által elindított folyamatokat kívánom röviden bemutatni. Arra keresem a választ, hogy a tolmácsokon túlmenően más követségi alkalmazottak bekapcsolódtak-e, és ha igen, milyen mértékben vállaltak szerepet a kulturális interakciókban.

Az oszmán-törökök megjelenése Európában

Azzal, hogy az oszmánok 1453-ban bevették a Bizánci Birodalom fővárosát, Konstantinápolyt, bizonyos perspektívából szemlélve egyszerűen csak hatalomváltás következett be. Ez azonban ennél mégis több volt: a kereszténység és a muszlim világ közvetlen, intenzív kapcsolatba került egymással, megváltoztak a hatalmi pólusok. A hárompólusú világregd (nyugati kereszténység–Bizánc–iszlám) kétpólusúvá vált (nyugati kereszténység–iszlám). Már nem a „Szentföld távoli vidékének” háborúiról volt szó. Az európaiak, főleg keleten és délen saját bőrükön érezték az új hatalom jelenlétét, egyúttal azt a más kultúrát is, amelytől eleinte féltek. Ugyanakkor az arab és más keleti nyelvek tanulását új tényezők motiválták, ahogyan a hódítók kultúrájának megismerésére irányuló szándékot is új erők mozgatták. Az oszmánok ekkor már nem voltak teljesen ismeretlen nép a korabeli európaiak számára, a Bizáncban élő velencei és genovai kolóniák lakói révén számos ismeret eljutott róluk a kontinensen lévő anyaállamokba.⁹

Az európai hatalmak közül legelőször Velence alakított ki állandó kapcsolatot az oszmánokkal.¹⁰ A bailók, a velencei állandó követség vezetői nemcsak a gazdasági és diplomáciai-politikai ügyek intézésében vállaltak szerepet, de a Velencei Köztársaságban kialakított

West. Ithaca, 2000.; Mack, Rosamond E.: *Bazaar to Piazza: Islamic Trade and Italian Art, 1300–1600*. Berkley, 2002.

⁶ Erről lásd: Pedani, Maria Pia: *Ambassadors' Travels from the East to Venice*. *Annali di Ca'Foscarini* XLVIII, (2009) No. 3. 183–197.; úó: *A Seventeenth Century Muslim Traveller in Paris*. *Quaderni di Studi Arabi*, vol. 13. (1995) 227–236.

⁷ Ágoston Gábor: *Birodalom és információ: Konstantinápoly a kora újkori Európa információs központja*. In: Hausner Gábor (szerk.): *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére*. Budapest, 2005. 112.; Rothman, Natalie E.: *Drogomans and „Turkish Litterature”: The Making of a Field of Inquiry*. *Oriente Moderno*, vol. 93. (2013) 409.

⁸ Rothman, Natalie E.: *Between Venice and Istanbul: Trans-Imperial Subjects and Cultural Mediation in the Early Modern Mediterranean*. University of Michigan, doktori disszertáció, kézirat. 2006.; Rothman, Natalie E.: *Interpreting Dragomans: Boundaries and Crossings in the Early Modern Mediterranean*. *Comparative Studies in Society and History*, vol. 51. (2009) No. 4. 771–800.; Rothman: *Drogomans and „Turkish Litterature”*, 390–421.

⁹ Toomer, G. J.: *Eastern Wisdom and Learning. The Study of Arabi cin Seventeenth-Century England*. Oxford, 1996. 14.

¹⁰ Durstler, Eric R.: *The Bailo in Constantinople: Crisis and Career in Venice's Early Modern Diplomatic Corps*. *Mediterranean Historical Review*, vol. 16. (December 2001) No. 2. 1.

jelentéstételi rendszer révén az oszmánokról számos kulturális, vallási, társadalmi ismeretet is közvetítettek Európába. A bailók által hároméves szolgálati idejük lejártát követően írt jelentések (*relazione*) e téren is érdemi információkat tartalmaztak.¹¹

A velencei példa nyomán a kontinens más államai is elküldték megbízottjaikat Isztambulba.¹² Az állandó követségek (az összes probléma ellenére¹³) biztos kikötőt jelentettek mindenki számára, aki nyugatról a Keletre érkezett, kereskedelmi érdekekből, vagy azért, mert a Szentföldre és más területekre utazott, kéziratok után kutatott, a nyelv és a kultúra iránt érdeklődött, vagy egyszerűen csak kalandot keresett. Emellett fontos kapcsolati és koordinációs pontként működtek a keleti egyházak, valamint a nyugatról keletre igyekvő misszionáriusok és Európa között.¹⁴ Éppen ezért az oszmánok megismerése kapcsán komoly motiváló tényezőnek tekinthetjük az európai hitszakadást: mind a protestánsok, mind a katolikusok megpróbálták a keleti területek keresztényeit bevonní hitharcukba.¹⁵ Mindez azt mutatja, hogy az Oszmán Birodalom immár nem külső erő („outsider”) volt az európai történelemben, hanem a kontinentális államrendszer részévé vált, és számos ponton kapcsolódott a keresztény kultúrához.¹⁶

A követségek mint a kulturális interakciók centrumai

Európa tudása az Oszmán Birodalomról (politikai berendezkedéséről, társadalmáról, kultúrájáról) a 16. században elsősorban az Isztambulba küldött (vagy önként oda érkező) utazóktól, misszionáriusoktól, kereskedőktől és diplomatáktól származott, akik rövidebb vagy hosszabb ideig az oszmán fővárosban éltek. A korszakban a diplomáciai tevékenység része lett a kulturális felfedezés, és az „interaktorok” által Európába juttatott ismerethalmaz öszszegzése kanonikus tudássá vált az Oszmán Birodalomról.¹⁷

A 17. századra már alapvetően jellemző, hogy a követségek egyfajta tudományos centrumként is működtek. Az itt dolgozók (követ, követségi titkár, tolmács, de gyakran a személyzet más tagjai is) közösen vettek részt a kulturális interakciókban.¹⁸ Mindannyian kapcsolatban álltak az oszmán elittel, tőlük nemcsak politikai, de tudományos-kulturális információkat is kaptak.¹⁹ Ebben a folyamatban kiemelkedő szerepük volt a tolmácsoknak,

¹¹ Pedani, Maria Pia: *Italia, Venezia e la Porta. Diplomazia e letteratura tra umanesimo e rinascimento*. In: Franziska Meier (ed.): *Italien und das Osmanische Reich*. Herne, 2010. 65–66.

¹² Kerekes Dóra: *Tradicionális birodalom – modern birodalom. Az Oszmán Birodalom a 17. század első felében*. Aetas, 23. évf. (2008) 4. sz. 146.; Kerekes Dóra: *Diplomaták és kémek Konstantinápolyban*. Budapest, 2010. 27–67. (Múltidéző zsebkönyvtár, IV.)

¹³ Kerekes: *Diplomaták és kémek*, 67–71.

¹⁴ Kerekes: *Diplomaták és kémek*, 122–125.

¹⁵ A tridenti zsinat után például jezsuiták és más katolikus szerzetesek érkeztek az Oszmán Birodalomba, illetve számos kollégiumot indítottak Rómában a Keletről érkező diákok számára, hogy megismerhessék a katolicizmust, majd hazájukba visszatérve terjesszék annak tanait. Toomer: *Eastern Wisdom and Learning*, 15. Ezek közül a XIII. Gergely pápa által 1584. június 27-én alapított Maronita Kollégium (*Pontificium Collegium Maronitium*) támogatta leginkább a keleti nyelvek tanulását, mivel itt fordították szíre az egyházi műveket. Ott, Michael: *Pope Gregory XIII*. The Catholic Encyclopedia. Vol. 7. New York, 1910. <http://www.newadvent.org/cathen/07001b.htm> (a letöltés ideje: 2016. május 1.)

¹⁶ Rothman: *Between Venice and Istanbul*, 19.

¹⁷ MacLean, Gerald M.: *The Rise of Oriental Travel: English Visitors to the Ottoman Empire, 1580–1720*. New York, 2004. XVI–XVIII.

¹⁸ A velencei követség kulturális centrum szerepéről ír Rothman: *Interpreting Dragomans*, 2009.

¹⁹ Rothman: *Dragomans and „Turkish Literature”*, 395.

akik „transzimperialis” alattvalókként mindkét világban otthonosan mozogtak, és segítettek a kapcsolatteremtést a felek között.²⁰ Egyúttal maguk is kultúrmediátorként funkcionálnak: az általuk lefordított tudás képezte a követek, rajtuk keresztül pedig az őket küldő hatalmak Oszmán Birodalomról alkotott kulturális tudásának alapját.²¹

Képriportok

Az Oszmán Birodalom európai térhódítása nyomán először a törökellenes, a félelem által táplált propagandairadalom vált jellemzővé és széles körben ismertté, de ezzel párhuzamosan mindvégig jelen voltak az objektívebbnek mondható művek is, amelyek a keleti szomszédokat és azok kultúráját mutatták be Európának. A 16. században a legtöbb leírás-készítő politikai vagy diplomáciai okokból járt Konstantinápolyban, és műveik sem mindig előre eltervezett módon készültek. Nem egyszer az új helyzet, a sok érdekesség ösztönözte a szerzőket, akik vagy magukkal hozott, vagy helyben felfogadott művészek munkái révén illusztrálták írásaikat.²² Később vált a folyamat tudatossá: I. Szülejmán szultán (1520–1566) uralkodása idején terjednek el Európában nagy számban az oszmán mindennapi életéről, a ruházatról, Konstantinápolyról stb. készült leírások, illetve az ilyen jellegű illusztrált kötetek. Ezeket gyakran a hazatérés után sokszorosították, mint szuvenírt osztották szét, illetve albumokat készítettek belőlük, amelyeket később oktatási célokra használtak: a Keletre menő követségeket tanították meg arra, hogy például egy-egy funkcionáriust már a ruházatuk alapján felismerjenek.²³

Mind a francia, mind a császári követségekre jellemző a képriportok készítése, ugyanakkor ezek közül viszonylag kevés maradt az utókorra.²⁴ Ilyen például Nicolas de Nicolay (1517–1583) képes útleírása, akit II. Henrik francia király (1547–1559) 1551-ben arra utasított, hogy csatlakozzon a Gabriel d’Aramont-féle második követséghez, és készítsen részletes topográfiai leírásokat az egyes helyekről, ahová eljutnak. Nicolay beszámolója sok mediterráneumi városról közöl érdekes és értékes információkat. Ezek közül kiemelkedik Algír városának leírása, amely az első ismert ilyen jellegű dokumentum az észak-afrikai nagyvárosról.²⁵ Nicolas de Nicolay művében részletes leírást és rajzokat is ad a korabeli oszmán viseletekről, ami különösen értékessé teszi azt.²⁶ A Verancsics Antal és Zay Ferenc

²⁰ A velencei tolmácsok szerepére lásd: Rothman: *Between Venice and Istanbul*, id. mű; Rothman: *Interpreting Dragomans*, 771–800.; Rothman: *Drogomans and „Turkish Litterature”*, 390–421. A császári tolmácsokról lásd: Kerekes, Dóra: *Transimperial Mediators of Culture: Seventeenth-Century Habsburg Interpreters in Constantinople*. In: Almási, Gábor – Brzeziński, Szymon – Horn, Ildikó – Teszelszky, Kees – Zarnóczki, Áron (eds.): *A Divided Hungary in Europe: Exchange, Networks and Representations, 1541–1699*. Vol. 2. Diplomacy, Information Flow and Cultural Exchange. Ed. by Brzeziński, Szymon – Zarnóczki, Áron. Newcastle upon Tyne, 2014. 51–68.

²¹ Rothman: *Drogomans and „Turkish Litterature”*, 396–397.

²² Teply, Karl: *Kaiserliche Gesandtschaften nach Istanbul und ihre kulturgeschichtlichen Aspekte*. Museum Perchtoldsdorf. Perchtoldsdorf bei Wien, Sammelband Nr. 120. Bd. 2. (1973) 125–126.

²³ Ådahl, Karin: *The Twenty Paintings Depicting the Sultan’s Procession*. In: Ådahl, Karin (ed.): *The Sultan’s Procession: The Swedish Embassy to Sultan Murad IV in 1657–1658 and the Rålamb Paintings*. Istanbul, 2006. 98.

²⁴ Teply, Karl: *Die kaiserliche Großbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628. Des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte*. Wien, A. Schendl, 1976. 10.

²⁵ Pallias, Honoré (éd.): *Voyage en Orient au XVIe siècle de Nicolas de Nicolay, Dauphinois*. Grenoble, 1857.

²⁶ Nicolay, Nicolas de: *Dans l’empire de Soliman le Magnifique*. Eds. Gomez-Géraud, M.-Ch. – Yerasimos, S. Paris, Press du CNRS, 1989. 9., 11.; Wilson, Wilson, Bronwen: *Foggie diverse de vestire*

vezette 1555. évi császári követséggel érkezett Konstantinápolyba Melchior Lorck/Lorichs (1526/27–1583 után), aki 1551-től az augsburgi Fugger családnak dolgozott, és rajtuk keresztül került kapcsolatba a császári udvarral. A követség az első másfél évet erős őrizet alatt egy karavánszerájba zárva élte, ekkor Lorck portrékat rajzolt Verancsicsról, Zayról és a későbbi állandó követéről, Busbecq-ről, illetve Konstantinápoly háztetőiről, hiszen csak ezeket látta. A békekötés után Lorck nem tért vissza Bécsbe, hanem – az állandó követ mellett – további két évig az oszmán fővárosban maradt.²⁷ Ekkor számos ókori és későbbi műemléket megörökített rajzain, de rengeteget tudunk meg általa az oszmán viseletekről, a különféle népekre és csoportokra jellemző ruházatkodásról, és az oszmán hadsereg egyes tisztjeinek, egységeinek ruházatát és fegyverzetét is lerajzolta.²⁸ Lorck 1559-ben tért vissza Nyugat-Európába, és 1566-ig a bécsi udvarban maradt. Ebben az időszakban számos konstantinápolyi képet készített el.²⁹ Legmonumentálisabb alkotása a *Konstantinápoly látképe* címet viseli, a várost az Aranyszarv-öböltől Galata/Pera városnegyedig ábrázolja. A kép 1145 cm hosszú és 45 cm széles, összesen 21 részből áll, fekete és barna tintával készült, amelyet több helyütt vízfestékekkel színezett ki. Igen híven mutatja be a korabeli oszmán fővárost.³⁰

Az oszmán világról készített képek az ezt követő korszakra is jellemzőek maradtak az ide utazó követségekre. A 16. század végi hosszú török háborút (1591–1606) követően ismét erősödtek az oszmán–császári diplomáciai kapcsolatok, és 1628-ban Hans Ludwig von Kuefstein rendkívüli követet indította útnak az Udvari Haditanács (Wiener Hofkriegsrat) Konstantinápolyba. Követsége alatt Kuefstein számos olaj-, illetve vízfestékekkel készült képet csináltatott az oszmán fővárosról. Közülük tizenegy maradt ránk, és – az olajfestményekkel együtt – portrékat, teljes alakos képeket, városi jeleneteket és városképeket mutatnak meg számunkra. Különösen értékesek azok a képek, amelyek a diplomáciai ceremóniá-

de' Turchi: Turkish Costume Illustration and Cultural Translation. Journal of Medieval and Early Modern Studies, vol. 37. (2007) No. 1. 104–105.

²⁷ Fischer, Erik: *Melchior Lorck.* Vol. I. Biography and Primary Sources. Copenhagen, 2009.

²⁸ Lorichs, Melchior: *Dess kunstreichen weitberuehmbten und wolerfahrnen Herrn Melchioris Lorichs Flensburgensis wolgerissene und geschnittene Figuren zu Ross und Fuss, sampt schönen türckischen Gebäwen und allerhand was in der Türckey zusehen: Alles nach dem Leben un der Perspectiva jederman vor Augen gestellet in Kupffer und Holz. Jezo zum drittenmal mit einem Register oder die Figuren auß dem Original Manuscripto, allen Kunstliebenden Malern, Formschneidern, Kupfferstechern auch allen Kunst verständigen und derselben Liebhabern zu Ehren und Gefallen an den Tag gegeben.* Ed. by Gundermann, Tobias. Hamburg, 1646. Vol. I.

²⁹ Theodosius császár szobrának talapzatát, a Nagy Obeliszket, a Hippodromot (*At meyardam*), Konstantin császár oszlopának talapzatát stb. (az utóbbi kettő napjainkra elveszett).

³⁰ Erről lásd: Yerasimos, Stéphane–Mango, Cyril A.: *Melchior Lorichs' Panorama of Istanbul 1559.* Istanbul, 1999. Lorck később is feldolgozott oszmán témákat. Még Bécsben ismerkedett meg a dán király küldötteivel (többek között a király öccsével, Christiannal, aki később III. Krisztián néven maga is uralkodó lett), akik II. Frederik üdvözetét hozták, és kérték a művészt, lépjen a király szolgálatába. Bár ez nem történt meg, de a királynak 1563 januárjában küldött levelének mellékleteként két 1562-ben készült képet is eljuttatott az uralkodónak: I. Szülejmán portréját (Erről lásd: Rasmussen, Mikael Bøgh: *Melchior Lorck's Portrait of Sultan Süleyman the Magnificent (1562): A Double-Coded View.* In: Andersen, Michael – Johannsen, Birgitte Bøggild – Johannsen, Hugo (eds.): *Reframing the Danish Renaissance. Problems and Prospects in an European Perspective* (Publications from the National Museum; Studies in Archaeology & History Vol. 16). Copenhagen, 2011. 165–170.) és Iszmail perzsa követ konstantinápolyi fogadásának rajzát. Később sem szakadt el az oszmán témától: a Duna mentén utazott, ahol további rajzokat készített. Fischer, Erik: *Melchior Lorck.* In: *Biographisches Lexikon für Schleswig-Holstein und Lübeck.* Bd. 6. Neumünster, 1982. 174–180.

kat ábrázolják: Kuefstein fogadását a budai pasa által, a harmanli karavánszerájt, ahol a követet és kíséretét elszállásolták, a követség bevonulását Konstantinápolyba, a szultáni fogadást. Emellett azonban számos, a város életét bemutató kép is készült, így például a Hipodromról (*At meydam*), a mevlevi dervisek táncáról, az oszmán büntetési módokról, a török nők társasági életéről, egy esküvőről, lovas játékokról.³¹ A franciák közül még meg kell említeni George de la Chapelle-t, aki festőként, 1641-ben Jean de la Haye követségével érkezett Konstantinápolyba, és isztambuli életképeket, illetve női portrékat készített.³²

A követek kulturális tevékenysége

A követek vagy egyes követségi tagok rendszeresen vezettek naplót az utazásukról, amelyek közül számosat kiadtak hazatértükkor. A naplók kulturális kapuk, amelyek az olvasók számára megnyitották a keleti világot, egyfajta – mai modern kifejezéssel élve – routerek, amelyek segítenek az útválasztásban a keleti–nyugati interakciók során. A követek – és más, politikai okból utazók – naplóinak a korszakban egyre nagyobb értéke lett: a *Respublica Litteraria* felfigyelt az így megszerezhető ismeretanyagra, amelynek megkezdődött a szintézise is.³³ A keletre menő követek naplóiból egyértelműen kiderül: új korszak szülöttei, akik semmi hasonlóságot nem mutatnak a középkori, elsősorban teológiai okokból utazókkal, ők világi emberek, akiket útjaikon az államérdek vezet.³⁴

A Francia Királyság az első követküldésekkel politikai szövetségest keresett a 16. század elején a Habsburgok ellen,³⁵ ugyanakkor – a kölcsönös bizalmatlanság, a nagy távolság és az európai politikai játszmák ellenére – nagyon hamar a gazdasági, majd a kulturális relációk is kiépültek az oszmánokkal. I. Ferenc király (1515–1547) azonban nemcsak követségeket, de a követtel tudósokat, utazókat, sőt kalandorokat is küldött Konstantinápolyba, akik pedig „saját gyönyörűségekre”, de a királyi udvar által szervezett módon is hozzájárultak az oszmán–arab–perzsa–iszlám kultúra európai közvetítéséhez. I. Ferdinánd király (1526–1564) bécsi udvara egészen másképp került kapcsolatba az oszmán fővárossal: a két fél közötti háborúskodás következtében indultak ide az első missziók, amelyek feladata a béke vagy legalább fegyverszünet elérése volt. Ennek ellenére már az első követségek alkalmával is voltak olyanok, akik naplót vezettek útjukról. Később ez a tevékenység rendszeressé vált, a 16. század második felétől pedig a Haditanács több útinaplót kötelező olvasmányként előírt azok számára, akiket misszióra küldött.

A keleti tanulmányok a francia királyi udvarban a 16. század végére mind fontosabbá váltak, különösen François Savary de Brèves (1560–1627), a király korábbi konstantiná-

³¹ Teply: *Die kaiserliche Großbotschaft*, 61–109.

³² Munkájának címe: *Recueil de divers portraits de principales dames de la Porte du Grand Turc*. Paris, 1648. In: Rouillard, Clarence Dana: *The Turk in French History, Thought and Literature* (1520–1660). Paris, 1938. 283–285.

³³ Rubiés, Joan-Pau: *From the „History of Travayle” to the History of Travel Collections: The Rise of an Early Modern Genre*. In: Carey, Daniel – Jowitt, Claire (eds.): *Richard Hakluyt and Travel Writing in Early Modern Europe*. London – New York, 2012. 26.

³⁴ Longino, Michèle: *French Travel Writing in the Ottoman Empire. Marseille to Constantinople, 1650–1700*. New York – London, 2015. 23.

³⁵ Erről bővebben lásd: Hochedlinger, Michael: *Die französisch-osmanische „Freundschaft”, 1525–1792. Element antihabsburgischer Politik, Gleichgewichtsinstrument, Prestigeunternehmung – Aufriß eines Problem*. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, vol. 102. (1994) 108–109.; *Mémoires sur l’Empire ottoman par Pierre de Girardin, ambassadeur français à Constantinople 1685–1689*. S. a. r., a bevezetőt és a lábjegyzeteket készítette: Kerekes Dóra. Paris–Budapest–Szeged, 2007. 9–10. (Documenta Hungarorum in Gallia, III.)

polyi állandó követe (1591–1605)³⁶ ösztönzésére, aki mind törökül, mind pedig arabul tudott, és – hosszú konstantinápolyi tartózkodásának, valamint érdeklődésének köszönhetően – számos ismerete volt az oszmán kultúráról. Brèves mindent megtett, hogy egy, a korábbiaknál jobban használható, megfelelőbben metszett betűkkel rendelkező arab betűs nyomdát állítson fel (saját költségére) annak érdekében, hogy a keleti tanulmányok megindulhassanak Franciaországban.³⁷ Isztambuli tartózkodása idején arab, török, perzsa és szír betűtípusokat gyűjtött, és számos keleti kéziratot hozott Párizsba.³⁸ Brèves – immár római francia állandó követként – a *Typographia Savariana* segítségével 1613-ban közzétette Bellarmino bíboros katekizmáját latin–arab bilingvis kiadásban, majd 1614-ben a *Zsoltárok könyvét* arabul. A publikációhoz és a fordításhoz két libanoni maronita pap (egyikük Gabriel Sionita), a római Maronita Kollégium volt tanítványai segítségével használta fel.³⁹

Brèves komoly hatással volt a francia orientalizmus kialakulására: Gabriel Sionita királyi tolmácsi pozíciót, később az arab és a szír nyelvek professzora rangot nyert a Collège Royalban.⁴⁰ A *Typographica Savariana* betűit számos más, Franciaországban kiadott arab nyelvű munka kinyomtatásához használták fel, például a Michel le Jay és André Vitray által készített *Bible polyglotte de Paris* kötetéhez.⁴¹ Brèves egyik pártfogoltja, André du Ryer adta ki 1647-ben a *Korán* első francia fordítását *L'Alcoran de Mahomet* címmel, és neki köszönhetjük 1634-ben a perzsa *Gülisztán* első nyugati publikációját is.⁴² Emellett közvetett módon ő indította el a pályán Thomas van Erpe (Erpenius) holland orientalistát, aki Brèves hatására Párizsban szintén saját költségén arab betűs nyomdát nyitott.⁴³

³⁶ Brèves utazásaira lásd: *Relation des voyages de Monsieur de Brèves, tant en Grèce, Terre Sainte et Aegypte qu'aux royaumes de Tunis et Arger, ensemble un traité fait l'an 1604 entre le roy Henry le Grand et l'empereur des Turcs, et trois discours dudit sieur, le tout recueilly par le S. D. C. Jacques Du Castel*. Paris, 1628.

³⁷ Az itt használt betűk Guillaume (II.) Le Bé (mh. 1645), könyvtáros, papírkészítő, betűöntő és nyomdász munkái, aki az apja által készített arab betűkkel dolgozott. Ehhez lásd még: Duverdiér, Gerald: *Savary de Brèves et Ibrahim Müteferrika. Deux drogmans culturels à l'origine de l'imprimerie turque*. Bulletin du bibliophile, nr. 3. (1987) 322–359.

³⁸ Wolfe, Richard J.: *Marbled Paper. Its History, Techniques and Patterns*. Pennsylvania, 1990. 31.

³⁹ Toomer: *Eastern Wisdom and Learning*, 30. 1614-ben Brèves hazatért Párizsba, és magával vitte a nyomdát, az addig kinyomtatott kéziratokat, sőt Stefano Paolini nyomdászt, illetve két fordító maronitát, a már említett Gabriel Sionitát, valamint Johannes Hesronitát is. Itteni tevékenysége már nem volt sikeres: a Keleti Kollégium alapítására vonatkozó kérelmét az udvar elutasította, majd 1618-ban maga Brèves is kiesett az uralkodó kegyeiből. Wolfe: *Marbled Paper*, 31.

⁴⁰ I. Ferenc a szolgálatában álló egyik nagy humanista, Guillaume Budé tanácsára hozta létre a Királyi Kollégiumot (Collège Royale, ma: Collège de France), amelynek szerepe elsődlegesen az volt, hogy olyan diszciplínákat oktasson, amelyek tanítását a Párizsi Egyetem megtagadta. A Kollégium jelmondata a „*Docet omnia*” volt, és ez az intézmény vált a Francia Királyság legelőkelőbb állomásvá a tudástranzfer területén. Lefranc, Abel: *Histoire du Collège de France depuis ses origines jusqu'à la fin du premier Empire*. Paris, 1893. 44–51., 101–123.

⁴¹ André Vitray királyi parancsra vásárolta meg Brèves örököseitől a még birtokukban lévő összes kéziratot és a betűket is, amelyeket még 1787-ben de Guignes is használt. Toomer: *Eastern Wisdom and Learning*, 31–32.

⁴² McCabe, Ina Baghdiantz: *Orientalism in Early Modern France. Eurasian Trade Exoticisme and the Ancient Regime*. Oxford, 2008. 97.

⁴³ Erpe, Thomas van (Erpenius) (Gronichem, 1584. szeptember 11. – Leiden, 1624. november 13.), holland orientalista. A Leideni Egyetemen tanult, amikor találkozott a francia fordítóval, Joseph Justus Scaligerrel, aki antik műveket ültetett át klasszikus antik és keleti nyelvekről. Az ő hatására kezdett keleti nyelveket tanulni, tudott törökül, perzsául és etióp nyelven. Oktatta őt Josephus Barbatus (Juszuf ibn Abu-Dakn), de Velencében is tökéletesítette nyelvtudását. 1612-ben a Leideni

Nagy változást jelentett, hogy a 17. század végén Pierre de Girardin konstantinápolyi állandó francia követ (1685–1689) *Értekezés az Oszmán Birodalom bevételeiről és kiadásairól, valamint katonai szervezetéről* címmel összefoglaló munkát írt,⁴⁴ ehhez számos szerájbeli funkcionáriustól kapott alapanyagokat. Girardin fiatal korában hosszú utazást tett a Közel-Keleten, eljutott az Oszmán Birodalomba is. A már a követségi ideje alatt írt *Értekezésében* részletes leírást ad az állami funkciókról, az azokat betöltő személyekről, az adónemekről, a hadseregről és annak alakulatairól, ezek ellátásáról és az állami ellenőrzésről az élet minden terén. Nyelvismerete lehetővé tette számára, hogy az oszmán politikai és udvari élet olyan képviselőivel is érintkezzen, akikkel a többi európai követnek nem sikerült kontaktust teremtenie. Kultúrtörténeti szempontból Girardin műve jelzi számunkra, hogy a 17. század végére a Francia Királyság területén már létezett olyan tudós társaság, amely a keleti nyelveket nemcsak beszélte, a kultúra iránt nemcsak rajongott, hanem a kor tudományos színvonalának legjavát képviselte: az írott nyelvet is ismerték, és módszeresen törekedtek a tudományos-kulturális információk, adatok összegyűjtésére.

A bécsi császári udvar második állandó konstantinápolyi követe még az előtt tartózkodott az Oszmán Birodalomban, hogy a keleti kulturális interakciókat bármilyen módon is koordináló szervezet, az Udvari Haditanács létrejött volna. Ogier Ghiselin de Busbecq (1522–1592) rendkívül sokoldalú személyiség, saját korában valódi polihisztor volt, mint senki előtte vagy utána a császári diplomáciában. Politikai és információszerző tevékenysége is fontos a történettudomány szempontjából, de legalább ennyire lényegesek azok a mozaikdarabok, amelyeket keleti tartózkodása során gyűjtött, majd közzé tett. Alapvető műve a *Török levelek (A. G. Busbequii D. legationis Turcicae epistolae quatuor*⁴⁵), amelyben az Oszmán Birodalomban uralkodó rendet állítják szembe az európai államokban tapasztalható kaotikus állapotokkal. A bécsi könyvtárak számos olyan keleti kéziratot őriznek, amelyet ő hozott a császárvárosba,⁴⁶ de az általa gyűjtött érmék is nagy jelentőségűek. Az utóbbival új divatot teremtett: még a 17. század végén is gyűjtötték a császári követek az ókori keleti

Egyetemen arab és más keleti nyelvek (kivéve a hébert) professzori rangot nyert. Hamarosan saját arab betűs nyomdát nyitott, Brèves munkásságnak hatására. Hamilton, Alastair: *An Egyptian Traveller in the Republic of Letters: Josephus Barbatus or Abudacnus the Copt*. Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, vol. 57. (1994) 123–150.; Matar, Nabil I.: *Europe Trough Arab Eyes, 1578–1727*. New York, 2009. 35., 75–76., 91.

⁴⁴ Az *Értekezés* két példányban maradt az utókorra. Az eredetit, amelyet Girardin saját kezével írt, a Francia Külgügyi Levéltár őrzi. (Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Turquie tome. I. vol. 7. fol. 48–98.) A másodpéldányt, amelyet a követ testvére, Claude-François de Girardin másolt le Konstantinápolyban, a Francia Nemzeti Levéltárban találhatjuk. (Archives Nationales K 1342 nr. 41 et 43.) Kerekes, Dóra: *Mémoires sur l'Empire ottoman*, id. mű; Dávid Géza: *Pierre de Girardin francia követ feljegyzései az Oszmán Birodalomról (1685–1689)*. *Mémoires sur l'Empire ottoman par Pierre de Girardin, ambassadeur français à Constantinople (1685–1689)* (recenzió). Keletkutatás, 2011. tavasz 149–163.

⁴⁵ *The Turkish Letters of Oghier Ghiselin de Busbecq, Imperial Ambassador at Constantinople, 1554–1562*. Translated from the Latin of the Elzevir Edition by Edward Seymour Forster. Baton Rouge, 1927.

⁴⁶ Ezek közül kiemelkedik a Discorides által írt *De Materia Medica* 6. századi, illusztrált kézírata, amelyet Vienna Dioscurides, illetve Codex Vindobonensis med. gr. 1. címen tartanak nyilván, és az UNESCO „Világ emlékezete program” része. (Brubaker, Leslie: *The Vienna Dioscurides and Anicia Juliana*. In: Littlewood, Antony Robert – Maguire, Henry – Wolschke-Bulmahn, Joachim (eds.): *Byzantine Garden Culture*. Washington, D. C., 2002.) Busbecq 240 olyan kéziratot hozott Bécsbe, amelyek az Osztrák Nemzeti Könyvtár (Österreichische Nationalbibliothek) legféltettebb kincsei közé tartoznak. Teply: *Kaiserliche Gesandtschaften*, 136.

érméket.⁴⁷ Busbecq hozta Európába a felbecsülhetetlen értékű *Monumentum Ancyratum* (*Res Gestae Divi Augusti*) legteljesebb példányát,⁴⁸ de levelei és feljegyzései építészeti, fizikai, filológiai és államelméleti megfigyeléseket is tartalmaznak, ahogyan gyerekeknek szóló meséket is hazahozott.

Busbecq-nek köszönhető az angóramecske európai meghonosítása is,⁴⁹ és általa érkeztek Bécsbe, majd Németalföldre az első lilaakácok, császárkoronák, jácintok, kardvirágok,⁵⁰ orgonák⁵¹ és tulipánok.⁵² A tulipánok talán azért is ragadhattak meg olyan nagyon a figyelmét, mivel az oszmánok nagy becsben tartották.⁵³ Az új növények hagymáját a követ átadta a bécsi udvari főbotanikusnak, Carolus Clusiusnak (Charles de l'Écluse),⁵⁴ ő telepítette azokat a császári magánkertekbe.⁵⁵ Hamarosan „tulipánláz” tört ki Európában: aki csak tehetett, megpróbált szerezni a növényből a kertjébe.⁵⁶ Az Oszmán Birodalommal el-lentétben, ahol alapvetően az egyszínű, ezen belül is a vörös tulipánt kedvelték, Európa a kétszínű (fehér–vörös, illetve fehér–lila) példányokat tartotta becsben. Nemcsak a kertekben, de a festészetben (elsősorban a csendéleteken) is megjelent a motívum, továbbá az uralkodói és főúri kincseskamráknak is egyik megbecsült darabjaivá váltak a növény hagymái.⁵⁷ Hamarosan tulipánkönyveket is készíteni kezdtek: a különféle fajtákat megraj-

⁴⁷ Erről lásd: Kerekes Dóra: *Johann Christoph von Kindsberg konstantinápolyi császári követ hagyatéka 1678-ból*. Lymbus. Magyarisztudományi Forrásközlemények, 1. évf. (2003) 151–179.

⁴⁸ *The Life and Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq: Seigneur of Bousbecque, Knight, Imperial Ambassador*. Volume 1. Eds. by Thornton Foster, Charles – Blackburne, Daniell, F. H. Cambridge, 2012. 3.

⁴⁹ Thornton–Blackburne: *The Life and Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq*, 3.

⁵⁰ Teply: *Kaiserliche Gesandtschaften*, 136.

⁵¹ Considine, John: *Dictionaries in Early Modern Europe. Lexicography and the Making of Heritage*. Cambridge, 2008. 139–140. Az orgona esetében nem minden forrás tekinti bizonyított-nak, hogy Busbecq hozta Európába.

⁵² Teply: *Die kaiserliche Großbotschaft*, 50.; Pavord, Anna: *The Tulip*. London, 2004. 56–62.

⁵³ Pavord: *The Tulip*, 30–31.; Demiriz, Yildiz: *Die Tulpe in der osmanisch-türkischen Kunst und Kultur*. In: *Tulpomanie. Die Tulpe in der Kunst des 16. und 17. Jahrhunderts*. Hrsg. von André van der Goes. Zwolle, Uitgeverij Waanders, 2004. 9.

⁵⁴ Carolus Clusius (Arras, 1526. február 19. – Leiden, 1609. április 4.), kora legnagyobb botanikusa, emellett orvos, műfordító és egyetemi tanár is volt, a Habsburgok főbotanikusa egy ideig. A tulipánokat eleinte csak tudományos célokra termesztette, és szigorúan tiltotta azok kereskedelmi forgalomba hozatalát. Nem sokkal később azonban néhány példányt elloptak tőle, és a szabad piacon értékesítették. Ebben az időben más úton is Európába érkezett a tulipán: először Ausztriába és Itáliába, majd pedig a holland területekre, Angliába és Franciaországba. Schuckelt, Holger: *Der Weg der Tulpe nach Europa*. In: *Tulpomanie*, 25.

⁵⁵ Schuckelt: *Der Weg der Tulpe*, 22–23.

⁵⁶ Goldgar, Anne: *Tulipmania. Money, Honor, and Knowledge in the Dutch Golden Age*. Chicago–London, 2007. 55. A legnagyobb tulipánszeretet Németalföldön ébredt: az 1630-as és 1640-es években valódi tulipánmániáról beszélhetünk, állandóan újabb és újabb fajtákat nemesítettek, az egyes példányok ára pedig korábban soha nem látott magasságba emelkedett. Ennek megfelelően természetesen megjelentek a spekulánsok is az üzletágban, sőt maga a növény is értéket képviselt, akárcsak az arany vagy a gyémánt. Volt olyan fajta, amelyet egy amsterdami házért cserében értékesítettek, egy „Semper Augustus” fajtát pedig 4600 dukátért és egy kétlovas hintóért adtak el. Ez az állapot azonban nem tartott sokáig, a piac összeomlott, a spekulánsok egy része jelentős veszteségeket szenvedett. Dash, Mike: *Tulipomania: The Story of the World's Most Coveted Flower and the Extraordinary Passions it Aroused*. London, 1999. 1–3. (A tulipánmániát tekinti a gazdaságtörténet az első piaci „spekulációs lufinak”.)

⁵⁷ Goldgar: *Tulipomania*, 80–82., 97.

zolták, sorolva minden tulajdonságukat, vagyis egyfajta kertészeti katalógusnak tekinthetjük azokat.⁵⁸

Nemcsak Busbecq, de az ő konstantinápolyi tartózkodása után szinte minden követ egzotikus növényeket és gyakran állatokat is küldött vagy hozott Bécsbe a missziójáról. Ungnád Dávid is küldött haza Clusiusnak növényeket 1573-as követségéről: vadgesztenyét, törökmogyorót és görögliliomot.⁵⁹ Később Kuefstein is járt az isztambuli virágpiacon, ahol különféle tulipánokat, nárciszokat és más egzotikus növényeket vásárolt egy zsidó kereskedő segítségével.⁶⁰ Úgy tűnik, különleges megbízása volt szellőrózsák vásárlására, amelyek ekkor kezdtek Nyugaton divatba jönni. Természetesen a császári követek vásárlólistájáról sem hiányozhattak a keleti ékszerek, fűszerek, szőnyegek, kerámiák stb., amelyeket az uralkodónak, családjuknak és az udvar egyes tisztségviselőinek hoztak ajándékba.

A követek kultúrszenvedélyéről a legtöbbet a hagyatéki listák alapján tudhatunk meg. Ezek közül Johann Christoph von Kindsberg állandó konstantinápolyi követé (1672–1678) maradt az utókorra⁶¹ Kindsberg hagyatékában szintén megtalálhatjuk a már említett érméket, számos használati és dísz tárgyat, amelyeket oszmán földi tartózkodása során örökölt (elődeitől), kapott, vett stb. A legértékesebb mégis több mint 300 tételes könyvgyűjteménye, amely részben az Oszmán Birodalomról szóló műveket tartalmaz, de kora minden fontos tudományos és enciklopédia-kötete, illetve több szépirodalmi alkotás is megtalálható volt a követnél.⁶²

A követségekkel utazó tudósok

A kora újkor tudósai a felfedezést, a közelebbi és távoli világok, népek, kultúrák megismerését alapvető szükségletnek tartották. Francis Bacon *Új Atlantisz* című művében megfogalmazta annak szükségességét, hogy a tudósnak a fényt kell keresnie a világ minden részében. Ennek a filozófiai gondolatnak a háttérében alapvető mentalitásbeli változás állt. A kora újkor tudósai az emberi társadalmakról, a különféle népek és államok működéséről, az eltérésekről és hasonlóságról kezdték meg diskurzusukat, ami később a nemzeti identitás megfogalmazásának irányába vezetett.⁶³ A tudósok sokszor csak az utazók naplójának feldolgozása, illetve az általuk hazahozott kéziratok és egyéb emlékek révén jutottak ismeretekhez, de akadt közöttük olyan is, aki távoli tájakra utazott, például Guillaume Postel (1510–1581), akit az első francia orientálistának tekinthetünk.

Postel már a király (pontosabban annak testvére, Navarrai Margit) ösztönzésére járt az Oszmán Birodalomban, aki a keleti nyelvekhez köthető stúdiumokat patronálta.⁶⁴ Postel az 1536. évi, Jean de la Forêt vezette követséggel érkezett Konstantinápolyba, ahol az utóbbi a

⁵⁸ Goldgar: *Tulipomania*, 199–200.

⁵⁹ Wein, K.: *Deutschlands Gartenpflanzen um die Mitte des 16. Jahrhunderts*. Beihefte zum Botanischen Zentralblatt, nr. 31. (1914) 541–547.

⁶⁰ Teply: *Die kaiserliche Großbotschaft*, 50.

⁶¹ Még egy hagyatéki per is indult az öröksége miatt, ebben a korban ugyanis még nem volt tisztázott az a kérdés, hogy a követként kapott ajándékok a követ vagy az őt küldő állam tulajdonát képezik-e.

⁶² Kerekes: *Johann Christoph von Kindsberg*, 151–179.

⁶³ Rubiés, Joan-Pau: *Travel Writing as a Genre: Facts, Fictions and the Invention of a Scientific Discourse in Early Modern Europe*. *The International Journal of Travel and Travel Writing*, vol. 1. (2000) 5.

⁶⁴ McCabe: *Orientalism in Early Modern France*, 37.

király első állandó követe lett.⁶⁵ Postel ekkor két évet töltött oszmán földön, elsősorban Konstantinápolyban, de eljutott Szíriába, a Szentföldre, így Jeruzsálembe is, majd 1547 és 1550 között még egyszer visszatért Keletre.⁶⁶ Utazásairól számos arab nyelvű könyvet és kéziratot hozott magával, amelyek vallási kérdésekkel foglalkoztak, illetve tudományos problémákat tárgyaltak (elsősorban a matematika és az orvoslás érdekelte). Sok egyéb kézirat mellett ekkor került Franciaországba Naszír ad-Dín al-Túszi asztronómiai munkája, amelyet Guillaume Postel személyesen látott el széljegyzetekkel.⁶⁷ A tudományos-technikai érdeklődés központi szervezettségét mutatja, hogy második útja alkalmával a könyvek megvételét már a királyi követ, Gabriel d'Aramont támogatta.⁶⁸ Ugyancsak a királyi pártfogásnak köszönhetően a Collège Royale-ban keleti stúdiumokat is tanítottak, Guillaume Postel a matematika, az arab és más keleti nyelvek professzori pozícióit is betöltötte.⁶⁹

Postel Gabriel d'Aramont 1547 és 1551 közötti követségéhez is csatlakozott, ahogyan rajta kívül más tudósok is: Pierre Belon botanikus, Pierre Gilles d'Albi természetudós, André Thèvet kozmográfus és Nicolas de Nicolay. Közülük a hazatérést követően többen is közzé tették keleti tapasztalataikat, amelyek komoly hatást gyakoroltak a francia tudományos életre.⁷⁰ Guillaume Postelt erősen érdekelték a keleti nyelvek: második utazását követően *Grammatica Arabica* címen arab betűkkel készített nyelvtant adott ki, amely ugyan sok tekintetben hibás volt, és – tapasztalatok híján – a betűmetszése is elég ügyetlenre sikerült, mégis hosszú ideig használták Európában (majd 1613-tól váltotta fel fokozatosan az Erpenius-féle arab nyelvtan).⁷¹

A követség alkalmazottainak tevékenysége

A követségi alkalmazottak között számos olyan személyről tudunk, akik kulturális téren is kiemelkedtek. Sokan közülük a felemelkedés lehetőségét látták a távoli helyen eltöltött diplomáciai szolgálatban, ott kerültek kapcsolatba a keleti kultúrával, amelynek azután közvetítőivé váltak. Akadtak azonban olyanok is, akiket már megszerzett tudásuk miatt küldtek Konstantinápolyba, hogy ott csiszolják ismereteiket.

A legfontosabb alkalmazotti csoport talán a követségi tolmácsoké. Közülük sokan készítették nyelvtanokat, illetve szótárakat, de számos arab–török–perzsa nyelvű munkát ültettek át európai nyelvekre. A császári tolmácsok szerepéről már hosszabban értekeztem, közülük itt indokolt kiemelni Vincenzo Brattuti munkásságát, aki Mehmed ibn Haszán Szaádeddin (1536–1599) *Tadzsi'l tevarih* című művét fordította le, amelynek első része

⁶⁵ Kuntz, Marion L.: *Guillaume Postel. Prophet of the Restitution of All Things His Life and Thought*. The Hague, 1981. 23.

⁶⁶ Toomer: *Eastern Wisdom and Learning*, 26.

⁶⁷ A mű érdekessége, hogy szerzőjük a kardántengely működését már 1247-ben, jóval Gerolamo Cardano (1501–1576) előtt leírta. McCabe: *Orientalism in Early Modern France*, 44.

⁶⁸ Kuntz: *Guillaume Postel*, 94.

⁶⁹ Lefranc: *Histoire du Collège de France*, 110., 159.; Kuntz: *Guillaume Postel*, 29.

⁷⁰ McCabe: *Orientalism in Early Modern France*, 48.

⁷¹ A betűket Guillaume (I.) Le Bé (1524–1598) betűmetsző és -öntő metszette, de azok túl nagyok voltak hosszabb szövegek nyomtatásához. Postel elsősorban keleti kéziratokat hozott, illetve az ottani tudást kívánta Európában elterjeszteni. (I.) A Le Bé család Troyes-ből származott, ahol a 14. század végétől papírkészítéssel foglalkoztak, de Guillaume Párizsba ment, és 1540-ben Robert Estienne-nél lett tanonc, akitől a betűmetszés és -öntés művészetét tanulta. Később Velencében Marcantonio Giustinianinak dolgozott, akinek egy speciális, héber betűk nyomására alkalmas nyomdája volt. Egy római kitérőt követően de Guillaume visszatért Párizsba, ahol egészen haláláig dolgozott.

1649-ben Bécsben, a második pedig 1652-ben Madridban jelent meg.⁷² A 17. század végén a lotharingiai származású François Mesgnien de Meninski töltötte be a császári főtölmácsi pozíciót, amit azonban nagyon szeretett volna megszerezni a fasanói Johann Baptist Podestà is. Kettejük vetélkedése számos síkon folyt (Podestà például így alapította meg a keleti nyelveket oktató első bécsi szemináriumot, illetve mindketten számos nyelvtant, szótárt és fordítást készítettek⁷³). Ennek következménye pedig az lett, hogy végül megalakult a Keleti Nyelvek Kollégiuma, amely a bécsi orientalizmus bölcsőjévé vált.⁷⁴

A szegény családból származó francia Antoine Galland (1646–1715) követségi titkárként kezdte pályafutását Konstantinápolyban (1670–1675) a szintén orientalista Charles Olier de Nointel állandó követ mellett; még kétszer járt Keleten (1677-ben, majd 1679 és 1688 között). Antoine Galland volt a francia király keleti ritkasággyűjtéssel megbízott faktora, és számos más fordítás mellett ő készítette el a 18. század elején az *Ezeregy éjszaka* meséinek francia nyelvű kiadását,⁷⁵ amelynek messze ható következménye, hogy sokáig ilyennek képzelték „a keleti irodalmat”.⁷⁶ Galland számos, az oszmán tudósok között számon tartott személlyel kapcsolatban állt. Az egyik, akitől kulturális információkat (is) szerzett, a portai főtölmács, Alexandro Mavrocordato volt, aki saját készülő munkáját is megmutatta neki.⁷⁷

Voltak olyanok is, akik bár diplomáciai küldöttség tagjaiként érkeztek az oszmán fővárosba, de – felismerve az ebben rejlő lehetőségeket – hamarosan tudatosan képezni kezdték magukat. Ide sorolhatjuk Luigi Ferdinando Marsigli, aki 1679–1680-ban Konstantinápolyban a velencei bailo (Pietro Civrani) házában lakott,⁷⁸ és Abraham Gabai zsidó tolmáctól tanulta a nyelvet.⁷⁹ Már ebben a korszakban kapcsolatot alakított ki a szerájhoz köthető oszmán írástudókkal (orvosokkal, történétírókkal, asztronómusokkal stb.), iratokat és térképeket gyűjtött. Tudjuk, hogy kapcsolatban állt Hüszejn Hezarfen történétíróval, akinek az Oszmán Birodalomról írt saját művét is megmutatta.⁸⁰

⁷² Rothman: *Drogomans and „Turkish Literature”*, 402.

⁷³ Meninski alapította meg az első bécsi fordítóházat, amely 1680 és 1687 között jelentette meg a *Thesaurus Linguarum Orientalium* című török–arab–perzsa szótárt, illetve egy nyelvtan könyvet (*Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones seu Grammatica*, Bécs, 1680.). Güler, Kemal: *A history of the reception Modern Turkish Literature in the German-speaking world: A Turkological-philological approach*. In: Okyayuz, Mehmet – Hermann, Peter – Dorrity, Claire (eds.): *Migration. Global processes caught in national answers*. Wien, 2014. 139.

⁷⁴ Erről lásd: Kerekes Dóra: *Az első „Keleti Nyelvek Kollégiuma” Bécsben – A császári tolmácsok képzése a 17. század végén*. In: K. Lengyel, Zsolt – Nagy, József Zsigmond – Ujváry, Gábor (Hrsg.): *Österreichisch–ungarische Beziehungen auf dem Gebiet des Hochschulwesens/Osztrák–magyar felsőoktatási kapcsolatok*. Székesfehérvár–Budapest, 2010. 93–107.

⁷⁵ Erről bővebben lásd: Abdel-Halim, Mohamed: *Antoine Galland: sa vie et son œuvre*. Paris, 1964.; *Journal d’Antoine Galland pendant son séjour à Constantinople (1672–1673)*. Éd. Schefer, Charles. Paris, 1881. I. 236.; Longino: *French Travel Writing in the Ottoman Empire*, 145–160.

⁷⁶ Dew, Nicholas: *Orientalism in Louis XIV’s France*. Oxford, 2009. 4.

⁷⁷ *Journal d’Antoine Galland*, I. 236.

⁷⁸ Csíky Gábor: *Luigi Ferdinando Marsigli, a magyar föld felfedezője. Emlékezés halálának 250. évfordulóján*. Földtani Tudománytörténeti Évkönyv, 9. évf. (1980–1981) Budapest, 1983. 85.

⁷⁹ Rothman: *Drogomans and „Turkish Literature”*, 408.; F. Molnár, Mónika: *An Italian Information Agent in the Hungarian Theatre of War: Luigi Ferdinando Marsigli between Vienna and Constantinople*. In: *A Divided Hungary in Europe*, 92.

⁸⁰ Rothman: *Drogomans and „Turkish Literature”*, 408.; F. Molnár: *An Italian Information Agent*, 93–94.

Összegzés

A 17. századra a versailles-i és a bécsi udvar egészen másként viszonyult az Oszmán Birodalomhoz, ez pedig a kulturális interakciók terén is megmutatkozott. A francia orientalistákat már központilag támogatták: Nicolas Fouquet, Jules Mazarin és Jean-Baptiste Colbert, majd Armand Jean du Pléssis, ismertebb nevén Richelieu kardinális, a francia uralkodók nagynevű és befolyásos tanácsadói is sokat költöttek keleti kéziratok felkutatására és megszerzésére – természetesen az uralkodó nevében és dicsőségére. A legtöbb kézirat a *Librairie Royale*-ba került (ez képezte a mai *Bibliothèque Nationale* Keleti Gyűjteményének alapját),⁸¹ amely valódi kutatóközponttá vált. Az itt dolgozók szótárakat, nyelvtanokat és más kéziratokat készítettek, amelyek hozzájárultak a keleti nyelvek (arab, török, perzsa) oktatásához. Küldöttek mentek Keletre, hogy kéziratokat vásároljanak, útjukat pedig a központi kincstár finanszírozta. A francia király udvarában ugyanis kiemelt jelentőséget tulajdonítottak a keleti kereszténységről szóló kéziratoknak, amelyek beszerzésének szükségességére minden „kiutazó” figyelmét felhívták.⁸² A tevékenységhez komoly ágensi hálózatot építettek ki, amelynek tagjai számos helyen és több generáción keresztül figyelték és vásárolták a kéziratokat az uralkodói könyvtár számára. A Keleti Gyűjtemény Colbert idején hatalmas mennyiségű gyarapodást produkált, mivel az államférfi, aki 1663-tól felelt ezért a területért, számos megbízottat küldött Keletre.⁸³ Bár az utazásokat névleg a „király és a király dicsősége” motiválta, valójában megállapíthatjuk, hogy a francia állam vezetői felismerték, hogy – külpolitikai céljaik megvalósítása érdekében – pragmatikus tudásra van szükségük a keleti társadalmakról, és ezért küldték megbízottaikat szervezett módon és meghatározott céllal Keletre.⁸⁴

A kéziratok gyűjtése, rendszerezése és tanulmányozása mellett Franciaországban is számos, változatos színvonalú útleírás készült a keleti utazásokról, amelyek hozzájárultak az ottani világról szóló ismeretek bővítéséhez, a muszlimok, kultúrájuk és vallásuk megismeréséhez. A 17. századra ezek alapján megszülettek az első nagy összegző munkák. Ilyen például Barthélemy d’Herbelot de Molainville (1625–1695) 1697-ben kiadott *Bibliothèque orientale*-ja,⁸⁵ amely a következő két évszázadra az iszlám enciklopédiájává vált Európában.⁸⁶ Az élete fő művének tartott és valóban szinte teljes élete során készített munka a ha-

⁸¹ Toomer: *Eastern Wisdom and Learning*, 34–35.

⁸² Laurens, Henry: *L’orientalism français: un parcours historique*. In: Courbage, Youssef – Kropp, Manfred (eds.): *Penser l’Orient*. Beyrouth (Liban), Institut français du Proche Orient (Contemporain publication, No. 16.). www.ifpo.revues.org/206 (a letöltés ideje: 2016. május 14.)

⁸³ Dew, Nicholas: *The order of Oriental knowledge: the making of d’Herbelot’s Bibliothèque Orientale*. In: Prendergast, Christopher (ed.): *Debating World Literature*. London, 2004. 238.

⁸⁴ Dew: *Orientalism in Louis XIV’s France*, 16. Colbert szerepe e téren kiemelkedő volt, amikor meghalt, a tudós közösség tagjai úgy értékelték, hogy tevékenységük – a király érdektelensége miatt – háttérbe fog szorulni. Ez nem következett be, de Colbert támogatása nélkül valóban kisebb hangsúlyt kapott e terület. A témáról bővebben: Clément, (Jean-)Pierre (ed.): *Lettres, instructions et mémoires de Colbert*. 10 vols. Paris, 1861–1882. V. 233–650.; Saunders, Stewart E.: *Politics and Scholarship in Seventeenth-Century France: The Library of Nicolas Fouquet and the Collège Royal*. *Journal of Library History*, vol. 20. (1985) 1–24.

⁸⁵ *Bibliothèque orientale, ou Dictionnaire universel contenant tout ce qui regarde la connoissance des peuples de l’Orient*

⁸⁶ Barthélemy d’Herbelot de Molainville a Párizsi Egyetemen tanult keleti nyelveket, majd az egyetem elvégzését követően Itáliába ment, hogy az ottani kikötőkbe érkező keleti kereskedők révén tökéletesítse az elsajátított nyelvtudást. Megismerkedett Lucas Holstenius holland humanistával és Leone Allacci görög tudóssal. Ezt követően visszatért Franciaországba, ahol Nicolas Fouquet

lála után két évvel jelent meg, Antoine Galland gondozásában.⁸⁷ A mű Kjátib Cselebi: *Keşf ez-zunun 'an esami el-kutub ve el-fünun* című munkájának rövidített fordítása, de sok más arab és török kéziratot is felhasznált a kompiláció elkészítéséhez.⁸⁸

A korszak tudósai, gyűjtői, fordítói, írói stb. a „tudományos humanizmus” vagy a „barokk orientalizmus” jegyében alkottak és cselekedtek, és közvetlen módon befolyásolták az európai kultúrát, irodalmat is. A Kelet már a 16. században éreztette hatását: a francia regényekben és tragédiákban sokszor szolgált háttérként, helyszínként az Oszmán Birodalom. 1560-ban mutatták be és 1561-ben adták ki Gabriel Bounin *La Soltane* című tragédiáját, amely Roxelane (Hürrem, a szultán felesége) szerepét mutatja be Szülejmán legidősebb fia, Musztafa 1553. évi meggyilkolásában. Ez az első olyan színdarab, amely azt jelzi: az Oszmán Birodalom eseményeiről nemcsak az uralkodói udvar döntéshozói rendelkeztek pontos információkkal Franciaországban. Musztafa személye teljesen érdektelen, a hangsúly Roxelanén (a darabban: Rose) van.⁸⁹ A 17. századból említhetjük továbbá Jean de La Fontaine-t, aki kapcsolatban állt a királyi tudósok körével, és – Phaedrus munkássága mellett – a Bibliothèques Royale tagjai által fordított arab–perzsa–török állatmesék is nagymértékben hozzájárultak a *Fables* (Fabulák) megszületéséhez.⁹⁰ Molière: *Úrhatnám polgár* című zenés darabjára,⁹¹ illetve Racine: *Bajazid* című drámájára⁹² is egyértelműen az oszmán kultúra és környezet hatott.⁹³

A 16–17. században létrejött francia királyi tudósközösség – Colbert tanácsára és hathatós támogatásával – a *Respublica Litteraria* aktív tagja volt.⁹⁴ Ennek a közösségnek része-

támogatásával 1500 livres-es álláshoz jutott, majd 1661-ben a keleti nyelvek titkára és tolmácsa tisztet is elnyerte. Fouquet bukása után elhagyta Párizst és ismét Itáliába ment, de Colbert hazahívta, és újra királyi szolgálatba fogadta. 1692-ben a Collège de France professzora lett, a szíriai tanszéket vezette. Fő műve mellett készített egy *Anthologie orientale*-t, illetve egy *Dictionnaire arabe, persan, turc et latin*-t, de ezeket soha nem adták ki. Dew: *The order of Oriental knowledge*, 235.

⁸⁷ Dew: *Orientalism in Louis XIV's France*, 2–5.

⁸⁸ Kjátib Cselebi (Musztafa bin Abdullah, Hadzsi Kalfa; 1609–1657) török történétíró és földrajztudós, a 17. század egyik legtermékenyebb oszmán szerzője, aki nem a vallásos irodalom területén alkotott. A fent említett munkát tekintik fő művének.

⁸⁹ Tilley, Arthur Augustus: *The Litterature of the French Renaissance. An Introductory Essay*. Vol. 1. Cambridge, 1885. 87.

⁹⁰ Hadjadj-Aoul, Mohammed: *Les Fables de La Fontaine et leurs Sources Orientales*. In: Synergies Algérie. 2009. No. 5. 245–246.

⁹¹ Hossain, Mary: *The Chevalier d'Arvieux et Le Bourgeois Gentilhomme*. Seventeenth-Century French Studies, vol. 12. (1990) 76–88.; Larzul, Sylvette: *Laurent d'Arvieux*. In: François Poullion (ed.): *Dictionnaire des orientalistes de langue française*. Paris, 2012. 30–31.

⁹² Soare, Antoine: *Bajazet dans l'imaginaire racinien*. In: Martin, Isabelle – Elbaz, Robert (eds.): *Jean Racine et l'Orient. Actes d'un Colloque International tenu à l'Université de Haïfa, 14–16 avril 1999*. Tübingen, 2003. 33–53.; Mazawí, André Elias – Martin, Isabelle: *Bajazet en arabe: entre traduction et acculturation*. In: Jean Racine et l'Orient, 53–63.

⁹³ Dew: *Orientalism in Louis XIV's France*, 12.

⁹⁴ Dew: *Orientalism in Louis XIV's France*, 16.; a fogalomról részletesebben lásd: Waquet, Françoise – Bots, Hans: *La République des lettres*. Paris–Bruxelles, 1997. A fogalmat egészen a 18. századig a nemzetközi tudományos összeköttetések megjelölésére használták, amely közösségbe könyvtárosok, levéltárosok, egyetemi tanárok, történettel foglalkozók, teológusok és más tudósok egyaránt beletartoztak, anélkül, hogy nemzetiségük vagy lakhelyük szerepet játszott volna. (Dalton, Susan: *Engendering the Republic of Letters: Reconnecting Public and Private Spheres*. Québec, 2003. 7.) Munkáikról levelekben számoltak be egymásnak, illetve számos esetben utazásokat is tettek egymáshoz. (Goodman, Dena: *The Republic of Letters: A Cultural History of the French*

sei voltak az oszmán tudósok is, akik a Konstantinápolyban rövidebb-hosszabb ideig élő európaiakkal fenntartott aktív kapcsolataik révén kerültek be.⁹⁵ Fontos hangsúlyoznunk, hogy a Keletről megszerzett kulturális, vallási, életmódbeli tudást természetesen felhasználták a klasszikus diplomáciai játékok, a nehéz vagy éppen könnyebb tárgyalások során, valamint a „francia–oszmán barátság” erősítésére.

Az eddig elmondottak mellett azonban az interakciónak más területei is megállapíthatók. A szultán seregeinek európai hódításaival egy időben megjelent a kontinensen az új „török divat”, amely már nem elégedett meg azzal, hogy különféle „Orientalicá”-kat gyűjt, de nagy figyelmet fordított azok bemutatására is. A török motívumok az élet számos területén láthatók: török ruhákba öltözött viaszfigurákat kezdtek önteni, az 1540-es évektől megjelent az udvari lovagi tornákon a török motívumok díszítette ruházat, a 16. század végén az európai fegyvereket török mintákkal tették vonzóbbá, és természetesen az építészeti alkotások külső és belső díszítő elemei között is megjelentek az oszmán motívumok. Sőt, a 16. századi Itáliában arabeszk⁹⁶ könyvborítók készültek, amelyeket oszmán vagy az ottani kultúrát jól ismerő európai művészek terveztek. A francia követségek, kereskedők és utazók nagymértékben elősegítették, hogy az oszmán szőnyegek, kézműves termékek, kerámiák, a márványozott papír és a bőrtermékek elterjedtek Európában.⁹⁷ A bécsi udvar számára pedig a török motívumok megjelenítésének egyik komoly ágát a török adóval küldött mechanikus és automata szerkezetek díszítései képezték. Az aranyozott, ezüstözött vagy más módon gazdagon díszített órákra, automata szerkezetekre az oszmán mindennapi életből ismert figurák kerültek – szemben az Európában divatos vallási motívumokkal –, amelyek szeme vagy feje gyakran mozgott, vagy a lábukat emelgették, ezzel indítva el az óra ütéséhez szükséges mechanikát. Az egyik kiemelkedő alkotás e téren az 1580-ban Dél-Németországban készült óra, amely egy lovaglós pasát mintáz.⁹⁸

Az interakciók talán egyik legérdekesebb területe a porcelán-előállítás volt. Az oszmán szeráj minden korban nagy érdeklődéssel fordult a kínai porcelán irányába, amelyből ko-

Enlightenment. New York, 1994. 17.) Útjaikról gyakran vezettek naplót, amelyeket később kiadtak. A 17. század második felében ebben a közösségben jött létre az első tudományos folyóirat. (Goldgar, Anne: *Impolite Learning: Conduct and Community in the Republic of Letters, 1680–1750*. New Haven – London, 1995. 2.; Lambe, Patricke: *Critics and Skeptics in the Seventeenth-Century Republic of Letters*. The Harvard Theological Review, vol. 81. (1988) no. 3. 273.) Ez új médiát jelentett számukra a tudományos ismeretek, felfedezések, megállapítások összegzéséhez, a közösség számára való bemutatásához. Az első lapok a németalföldi piacon jelentek meg, francia nyelven (*Journal des Sçavans* [1665], *Nouvelles de la République des Lettres* [1684], *Bibliothèque Universelle* [1686]).

⁹⁵ Nem a kora újkorral kezdődött ez a kapcsolat, és nem nevezhető egyirányúnak sem. Már II. Mehmed szultán (1451–1481) idején is gyűjtötte a szeráj a görög kéziratokat, illetve az uralkodó ösztönzésére számos görög nyelvű művet fordított le (például Plutarkhosz *Párhuzamos életrajzok* vagy Aiszóposz *Mesék* című műveit, illetve Ptolemaiosz *Geographiáját*). Erről bővebben lásd: Raby, Julian: *Mehmed the Conqueror's Greek Scriptorium*. *Dumbarton Oaks Papers*, vol. 37. (1983) 15–34.

⁹⁶ Arabeszk: bonyolult, szabályos, végtelenül folytatható vagy önmagába visszatérő, rendszerint nővényi ornamentika.

⁹⁷ Renda, Günsel: *The Ottoman Empire and Europe: Cultural Encounters*. Foundation for Science, Technology and Civilization, No. 622. December 2006. www.fstc.co.uk (A letöltés ideje: 2012. december 21.) 8.

⁹⁸ Automatenuhr mit reitendem Pascha, Süddeutschland um 1580/1590, Kupfer, Messing, vergoldet; Werk: Eisen (47,5 cm×42 cm×34 cm), Kunsthistorisches Museum Wien, Kunstkammer, Inv.-Nr. KK_6857

molyabb készletekkel rendelkeztek. A mindennapi életben is szívesen használták, de a különlegesebb darabok gyűjteményekbe kerültek. Az európai manufaktúrák elkezdtek utánozni a keleti porcelánt. Eleinte kínai motívumokkal látták el őket, később azonban már oszmán díszítést adtak nekik. Olyannyira igyekeztek híven követni az oszmán motívumokat, hogy a konstantinápolyi francia állandó követ, Charles de Ferriol (comte d'Argentai, 1652–1722)⁹⁹ követségi ideje alatt (1703–1711) megbízást adott Jean-Baptiste Vanmournak (1671–1737),¹⁰⁰ hogy egy száz képből álló gyűjteményt hozzon létre, amellyel az oszmán mindennapi életet, illetve a szeráj tagjait mutatja be. A gyűjtemény („*Recueil Ferriol*”) alapján porcelándíszítő motívumok is készültek, és hamarosan egész manufaktúrák használták. Az 1740-es évek végén a meißeni porcelánmanufaktúrában a két főrajzoló, Johann Joachim Kändler és Peter Reinicke Vanmour rajzai, illetve Ferriol kiadása alapján készített dekormotívumokat.¹⁰¹

A Kelet és a Nyugat közötti interakciók tehát sokrétűek voltak, amelyek során jelentős szerepet játszottak az oszmán fővárosban lévő európai állandó követségek. Ezek nemcsak politikai és diplomáciai, de egyúttal kulturális központokként is működtek. A fent leírtak alapján kijelenthetjük, hogy a tolmácsok kiemelkedő és fontos szerepe mellett az európaiak – köztük a bécsi császári udvar – állandó konstantinápolyi követségeinek más tagjai maguk a követek, az oda érkező tudósok, illetve más alkalmazottak, mint a követségi titkárok vagy az ide küldött művészek is jelentős szerepet játszottak a két világ közötti interakciók során. Indokoltnak tartom a későbbiekben az egyes csoportok és személyek szerepének mélyebb vizsgálatát.

DÓRA KERÉKES

Bridge between the East and the West. The role of French and imperial embassies in Europe's acquaintance with Eastern culture

In the early modern period, the South-Eastern and Eastern part of Europe, just like the Mediterranean, was part of a contact zone linking the East with the West, Christians with Muslims. The region was cosmopolitan and multicultural where orientation was difficult in the 15th-16th centuries; there were a number of misunderstandings and problems among people. This era, however, was a cognition process as a result of which the Ottoman Empire became part of the European state system by the end of the 17th century. These areas became in-between spaces where people but even things (e.g.: books, household objects) and customs also crossed the political–religious borders. Getting to know other societies continuously gained importance, knowledge was mediated by people originating from different social layers and reached the old continent in many different forms.

This paper examines the interactions between these two worlds, in particular it is describing the role of the permanent missions of European powers to Constantinople, includ-

⁹⁹ Ferriol nem ekkor járt először Konstantinápolyban, 1692-ben Antoine Castagère de Chateauneuf akkori állandó követhoz küldte XIV. Lajos rendkívüli megbízottként. Bóka Éva: *Charles de Ferriol márkai portai követsége, 1699–1703. Történelmi Szemle*, 25. évf. (1982) 3. sz. 520.

¹⁰⁰ Faroqhi, Suraiya: *The Cambridge History of Turkey: The later Ottoman Empire, 1603–1839*. Cambridge, 2006. 443.

¹⁰¹ Cassidy-Geiger, Maureen: *Graphic Sources for Meissen Porcelain: Origins of the Print Collection in the Meissen Archives*. Metropolitan Museum of Art Journal, vol. 31. (1996) 106–107.

ing the French and the Habsburg embassies. The final conclusion is that interactions were manifold, in the course of which, however, the permanent embassies of the Europeans in the Ottoman capital played a significant role. They were not only political and diplomatic centres but cultural ones as well, through which Ottoman scientists could take part of the European scientific community. It can be stated that, besides the outstanding and important role of interpreters as transimperial subjects, other members of the European embassies in Constantinople—the ambassadors themselves, scientists arriving there, and also other employees such as embassy secretaries or artists sent there—all played important roles in the interactions between the two worlds. In the future, I plan to study the roles of certain groups more deeply.